

Els hereus de Fernández-Ardavín donen la seva important col·lecció d'antics cartells de circ a Circus Arts Foundation, promotora del Festival Internacional del Circ Ciutat de Figueres

***Es tracta de 76 cartells únics i 10 dibuixos originals datats d'entre 1910 i 1930.
La donació consolida l'arxiu de la fundació com un dels més importants
al món en el seu gènere.***

La Litografia Fernández fou un dels tallers litogràfics més destacats del Madrid de finals del segle XIX i principis del XX. Es fundà per Eusebio Fernández Mingo (1860-1943) a qui prengué el relleu un dels seus cinc fills, César (1883-1974), destacat dibuixant i pintor, autor de nombrosos dels cartells impresos en la litografia familiar sota el pseudònim de Vinfer (joc de síl·labes amb els seus propis cognoms.). Ardavín pintà i imprimí centenars de grans cartells per al món de l'espectacle en general i del circ en particular, una de les seves grans passions.

La família de litògrafs constituirà una important col·lecció de cartells de teatre, circ i cinema que, desgraciadament es perdrà durant la Guerra Civil. Gràcies a la posterior recuperació de la memòria del taller litogràfic a mans de César Fernández-Ardavín Ruiz, fill de César Fernández Ardavín han arribat fins als nostres dies desenes dels cartells produïts per la litografia familiar. Aquells que anunciaven pel·lícules foren adquirits a principis del nostre segle per la Filmoteca Espanyola del Ministerio de Cultura. Els relacionats amb el món del circ acaben de ser donats per la filla de César Fernández-Ardavín Ruiz a la fundació cultural privada sense ànim de lucre Circus Arts Foundation, amb seu a Figueres, dedicada a l'estudi, difusió i preservació del patrimoni circense.

La col·lecció de cartells de circ Fernández Ardavín

El conjunt de cartells donats constitueix una selecció significativa del que fou l'art del cartell de circ a Espanya durant els anys 10, 20 i 30 del segle passat. L'estat de conservació dels cartells és excel·lent, podent-se apreciar el magnífic colorit i estampació originals. Dels 76 cartells que componen la col·lecció, la major part apareixen signats per Vinfer i impresos a la litografia familiar però igualment n'apareixen de signats per a cartellistes estrangers de reconegut prestigi com Louis Galice, Gustave Soury, Gerard Duperier, impresos a França (Affiches Louis Galice, Imprimerie Bedos, Atelier Faria), a Hongria o a Alemanya (Friendlander).

En definitiva, la Col·lecció Fernández Ardavín de cartells de circ que avui se suma a l'arxiu de Circus Arts Foundation, constitueix un ric mostrari de cartells, dissenyats i impresos ara fa un segle, el valor històric i estètics dels quals és avui indubtable. S'inicia ara un procés en que a la seva digitalització, documentació i estudi, s'afegirà la preparació d'una futura exposició pública d'aquest excepcional conjunt.

L'Arxiu de Circus Arts Foundation

El Centre Internacional d'Estudis del Circ, a la seu de Circus Arts Foundation, custodia el major arxiu estatal de documentació circense i un dels més importants a Europa: en ell s'hi troben referenciats 39.000 negatius, 11.000 fotografies, 3.200 llibres, 6.400 programes de mà, 9.300 cartells i milers d'altres peces que repassen els gairebé 250 anys d'història del circ: vestuari, gravats, postals, segells, porcellana, discs, etc. El centre, que obrí sense cap recolzament públic ni privat, arrencarà properament importants i nous projectes de digitalització, difusió online i exposició.

Contacte Premsa: Comedia, Comunicació & Media

Marc Gall – Nora Farrés. Tel. (34) 680 168 217 e-mail: nfarres@comedianet.com

Breu història de la Col·lecció de cartells de circ Fernández-Ardavín

Un mestre litogràfic: Eusebio Fernández Mingo

En el primer terç del segle XX, en ple auge del cartell, cal situar la figura del litògraf i empresari Eusebio Fernández Mingo (1860-1943), fundador de la Litografia Fernández, un dels tallers litogràfics més destacats del Madrid de finals del segle XIX i principis del XX.

La trajectòria professional d'Eusebio Fernández està marcada per la tenacitat, per aquell esperit emprenedor, molt de l'època, de l'home fet a si mateix. Amb només 16 anys ingressa a Madrid en un taller litogràfic per aprendre l'ofici. La seva constància és tal que va i ve caminant a la feina tots els dies des de Pozuelo de Alarcón, localitat on viu la seva família a Madrid. Però la seva elecció no és fruit de la casualitat. El jove Eusebio ha descobert a Pozuelo les meravelles del nou invent mercès al contacte amb el litògraf local Juan de la Puerta Vizcaíno. Dotat d'una gran sensibilitat artística i una excel·lent intuïció pels negocis albira grans possibilitats expressives i comercials en la litografia, en una època en la que encara no s'ha produït en el nostre país l'expansió industrial de les arts gràfiques. És més, serà capaç d'entreveure l'hegemonia d'allò visual que el cartell instaurarà i gràcies a la seva apassionada vocació aconseguirà ser-ne testimoni i participi.

Però aquesta primerenca iniciació està motivada també per circumstàncies doloroses: la família s'ha arruïnat després de la prematura mort del pare i al jove Eusebio no li queda altra sortida que guanyar-se la vida amb els seus propis mitjans. Poc a poc, dominarà tots els secrets de la litografia fins a regentar la seva pròpia empresa.

Inicialment el taller litogràfic, Litografia Eusebio Fernández, s'estableix al número 3 del carrer Feijóo. Cap a 1890 ja era un pròsper negoci que comptava amb una desena de treballadors. La implantació comercial del taller coincideix amb un moment en el que la tècnica litogràfica s'aplica als usos i suports més variats i s'ha generalitzat la introducció del color o cromolitografia. Així, l'activitat es diversifica en una àmplia gamma de tècniques i formats: cartells de circ però també de teatre i cinema; edició de postals i retrats oficials; quaderns d'estampes; portades de llibres; cromos; etiquetes per a productes com caramels, dolços, capses de llumins...

Cap als anys 10 del segle XX el taller es trasllada al carrer Gonzalo de Córdoba 17, gràcies a l'adquisició d'uns terrenys confrontants amb l'habitatge familiar emplaçat en el mateix carrer. Poc després s'introdueix nova maquinària: rotatives, el suport d'impressió de les quals és la planxa de zinc, que permetrà ja l'edició de cartells de gran format (partint de la mida estàndard de 70x100cm.). És aleshores quan es comencen a imprimir els cartells de circ. Poc després, el nom de la societat canvia a Litografia Fernández, justament coincidint amb la prolongació familiar del negoci.

Casat amb Luisa Ardavín Rey, estreta col·laboradora a la feina, el matrimoni tindrà cinc fills: César, África, Luis, María i Eusebio. César, Luis i Eusebio desenvoluparan diverses inquietuds artístiques que els convertiran en personalitat rellevants de la cultura espanyola de principis del segle XX.

Luis (1891-1962) estudia Dret, malgrat que la seva veritable passió serà la literatura. Així arribarà a ser un escriptor de gran popularitat, gràcies a la seva tasca de poeta, dramaturg i llibretista de sarsuela, amb obres com els poemaris *Láminas de folletín y de misal* (1920) i *La eterna inquietud* (1922), els drames *La dama del armiño* (1921), *El bandido de la sierra* (1923), *Doña Diabla*, *Rosa de Madrid* (1925) i les sarsueles *La Bejarana* (1925), *La Parranda* (1928), *El ama* (1933) i *La Caramba* (1942).

Eusebio (1900-1965) comença els estudis d'enginyeria industrial, però decideix dedicar-se al cinema. Primer roda una sèrie de pel·lícules *amateurs* amb el seu amic Armando Pou i més tard funda l'empresa Producciones Ardavín amb el seu germà Luis per a portar al cinema les obres d'aquest darrer. D'aquesta manera, dirigeix *Del Rastro a la Castellana* (1925), *La Bejarana* (1926), *El bandido de la sierra* (1926) i *Rosa de Madrid* (1927). Amb això es convertirà en un dels directors més destacats del primer cinema espanyol.

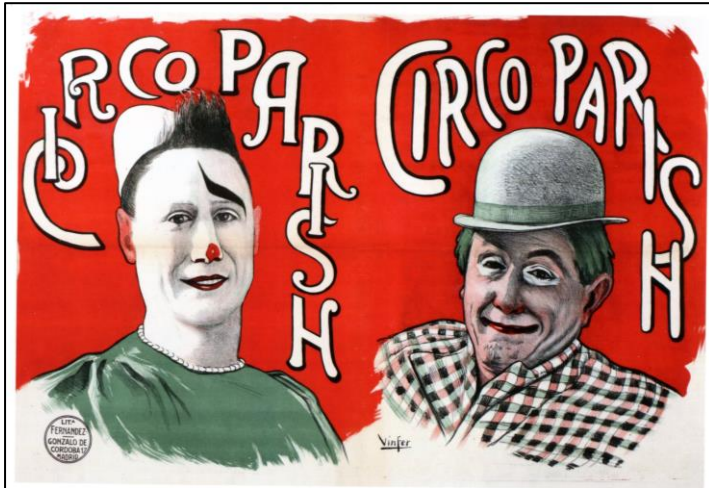
Per la seva part, la vocació artística de César (1883-1974) s'orientarà, com veurem més en detall cap a la pintura i tindrà una aplicació pràctica immediata en el taller litogràfic. Ell serà doncs el responsable de la continuïtat i desenvolupament del negoci familiar i, al mateix temps, farà valer els seus coneixements artístics per a avocar-los en el disseny de cartells.

Aquesta conjunció de talents i creativitat permetrà que la nissaga familiar visqui una etapa d'esplendor en la que, simultàniament, Luis escriu obres que Eusebio adapta al cinema, els cartells de les quals dissenya César i aquests, al seu temps, s'imprimeixen a la Litografia paterna.

César Fernández Ardavín (Vinfer), dissenyador de cartells de circ

Per a entendre la contribució de César Fernández Ardavín al cartell és necessari conèixer la seva formació i trajectòria prèvia com a artista plàstic. El seu aprenentatge com a pintor passa per a diferents vicissituds. Comença els seus estudis primaris en el Col·legi evangèlic del carrer Trafalgar a Madrid. Més tard ingressa a l'*Escuela de Artes y Oficios* per a aprendre pintura, on destacarà per la seva precocitat i talent (és el més petit de tota la seva classe). Allà té com a professor a Luis Menéndez Pidal. Combina aquests estudis amb els de Professor Mercantil. També anirà a les classes del pintor Cecilio Plà Gallardo, però només romandrà tres mesos en el seu taller; ja que, segons el propi mestre, el seu estil ja està format. A partir d'aleshores compaginarà la seva tasca de pintor amb l'activitat a la Litografia del seu pare. Precisament, situarà el seu estudi al pis de sobre de la casa familiar. L'espai es convertirà en un petit local d'assaig on els seus germans petits posen a prova el seu talent dramàtic.

El jove Ardavín aconseguirà desenvolupar un estil personal amb una gamma cromàtica característica on predominen els grisos, negres i ocres. Les seves primeres creacions estan marcades per un to costumista, però dotades al mateix temps d'una gran càrrega social que el revelen com a un gran retratista. Els seus quadres rebran grans elogis dels seus mestres i companys, entre ells Joaquín Sorolla, qui malgrat tot li recomanarà canviar d'estil: "lo nuestro es la luz y el color". Aquesta etapa, que es desenvolupa entre 1905 i 1908, culminarà amb un premi menor que suposarà una gran decepció per a l'artista: la Medalla de tercera classe obtinguda a la V Exposició Internacional d'Art de Barcelona (1907). Arrel d'això l'artista patirà una crisi de vocació que el portarà a canviar la seva forma de pintar: s'avoca en el

paisatge, obrint la seva paleta a una gamma cromàtica molt més rica. D'aquesta manera pintarà escenaris de Santander, Zamora, Segovia, Àvila, Sigüenza, Cuenca i, sobretot, Calatayud (localitat de la seva muller, Maria Teresa). Pere això utilitzarà taules de fusta de petit format que pinta a l'oli.

Bona part d'aquests quadres foren el resultat dels viatges que realitzava amb el seu germà Luis. Mentre un prenia apunts per a pintar, l'altre s'inspirava per a escriure poemes. De fet, un exemple d'aquesta complicitat fraternal fou el primer llibre de poemes de Luis, *Meditaciones y otros poemas* (1913), que anava acompanyat amb il·lustracions de César.

Una altra vessant que va cultivar fou la de dibuixant (arribant a realitzar més de dos-mil dibuixos). Va desenvolupar una habilitat especial per a l'elaboració d'apunts del natural copsats en un instant, que confeccionava sobre escenes del carrer i personatges anònims, a vegades des de la taula d'un cafè (molts d'ells es feren a l'avui desaparegut Café Vincas de la Glorieta de Bilbao). Aquí aplicava una tècnica especial: usà el llapis de costat per a donar una sensació de relleu amb el traç i aconseguir efectes de volum.

L'interès per a la litografia i el cartell no només li vingueren per motius familiars. De la mateixa manera que en molts altres pintors, Ardavín veié en aquesta tècnica infinites possibilitats expressives on poder avocar tots els seus coneixements com a pintor. El disseny de cartells, dibuixar directament sobre la pedra o la planxa, va suposar per a ell conjuminar la seva capacitat plàstica amb l'ofici litogràfic que coneixia a la perfecció. En aquest aspecte és curiós la manera en que Ardavín volgué distingir les dues vessants: usant signatures diferents com a pintor i com a dissenyador de cartells. Per a aquesta darrera usarà el pseudònim de Vinfer: joc de síl·labes amb els seus propis cognoms.

La seva activitat com a cartellista arrenca a principis del segle XX i romandrà fins als anys trenta. En aquests anys dissenyarà cartells de cinema, teatre, varietats i circ. Aquest darrer camp, juntament amb el cinema, constitueix una de les seves vessants més destacades com a cartellista. Ardavín fou un apassionat del circ i mantingué estrets vincles amb artistes i empresaris. En particular, en la seva carrera professional, Eusebio, i posteriorment el seu fill César, entraren en contacte amb Leonard Parish, director/propietari del cèlebre coliseu de la Plaza del Rey. Una relació professional que es transformà en amista, de tal manera que Parish cedí a Fernández Ardavín la seva col·lecció de fotografies de circ, més de 8000 que al 1963 adquirí la Biblioteca Nacional Espanyola.

La passió d'Eusebio per a la litografia i el món de l'espectacle el conduiran a constituir una important col·lecció de cartells de teatre, circ i cinema que, desgraciadament es perdrà durant la Guerra Civil. Fou mercès a l'esforç de recuperació i preservació de la memòria del taller litogràfic de César Fernández-Ardavín Ruiz, fill de César Fernández Ardavín que han arribat fins als nostres dies desenes dels cartells produïts per la litografia familiar. Aquells que anunciaven pel·lícules foren adquirits a principis del nostre segle per la Filmoteca Espanyola del Ministerio de Cultura (Instituto de la Cinematografía de las Artes Audiovisuales). Els relacionats amb el món del circ acaben de ser donats per la filla de César Fernández-Ardavín Ruiz a Circus Arts Foundation.

La col·lecció de cartells de circ Fernández Ardavín

El conjunt de cartells constitueix una selecció significativa del que va poder ser l'art del cartell de circ a Espanya durant els anys 10 i 20 del segle passat. La majoria dels cartells foren impresos per la Litografia Fernández, fet que ens permet comprovar la qualitat tècnica assolida per aquell taller i la perícia com a litògrafs d'Eusebio pare i César. A més, l'estat de conservació dels cartells és excel·lent, podent-se apreciar el magnífic colorit i estampació originals.

Per tant, la importància de la col·lecció és múltiple, més encara si pensem que es conserven molt pocs cartells d'aquella època (sobretot de la dècada dels anys 10).

Fent una valoració del conjunt, el primer que destaca és la varietat de formats que hi trobem. Això és degut a que en aquests anys encara no s'havien estandarditzat les dimensions del cartell de circ. Hi ha cartells de gran mida (confeccionats a partir de 2, 3 i 4 fulles unides) que ens permeten entendre l'impacte visual que causarien a l'època com a reclams urbans. També és cridaner l'ús del format vertical molt allargat, i sobretot de l'horitzontal, un procediment que pràcticament s'abandonarà als anys 30, tornant a la disposició tradicional del cartell.

En definitiva, la Col·lecció Fernández Ardavín de cartells de circ que avui se suma a l'arxiu de Circus Arts Foundation, constitueix un ric mostrari de cartells, dissenyats i impresos ara fa un segle, el valor històric i estètics dels quals és avui indubtable. La seva contemplació i estudi haurien, per tant, de constituir un pas més en aquesta tasca pendent (i cada vegada més necessària) d'establir una història del nostre cartell de circ.

Per a saber-ne més:

Cercera, Elena y Rodríguez Tranche, Rafael: *Carteles de cine de 1915 a 1930. Colección Fernández-Ardavín*. Madrid: Filmoetca Española, 2005.

Lasaosa, Ramón: *El Circo. Colección Fernández-Ardavín*. Huesca-Madrid: Diputación Provincial de Huesca – Teatro Circo Price, 2008.